

Bohony Mária

Komenský Egyetem, Bratislava

Bohony Pál

Konstantin Egyetem, Nitra

pbohony@ukf.sk

ÓRAVEZETÉSI STÍLUS AZ OKTATÁSTECHNOLÓGIÁBAN

Egy meghatározás szerint az oktatástechnológia olyan tudomány, amely az oktatás eszközeivel és azok optimális felhasználásával foglalkozik az oktatás eredményes lebonyolítása céljából. Az oktatás tárgyi eszközeinek, az információhordozó médiumok kreatív használatához szükséges előfeltételeknek a kialakítása a média-kompetencia területéhez tartozik. A tanár a hagyományos tanítási-tanulási folyamatban közvetlenül, az interaktív médiumok használatakor pedig csak közvetve kerül kapcsolatba a tanulóval. Ismeretes, hogy a tanár-tanuló interaktív kapcsolatok jellege és minősége, a hatékony óravezetés a „*tanári kompetencia*” további meghatározója. Elengedhetetlen, hogy a médiumok használatánál és tervezésénél figyelmen kívül hagyjuk ezen interakciós kapcsolatok lehetséges hatásait.

A tanár fellépése és az interaktív kapcsolatok irányítása jelentős mértékben befolyásolja a tanóra eredményességét. A tanóra elemzésével kimutatható a tanári munka motiváló hatása, a tanár emberséges magatartása, a magasabb kognitív funkciók fejlesztésének támogatása és a tanári munka még sok más jellemzője is.

Abból indultunk ki, hogy a tanuló személyiségfejlesztésének alapját az képezi, amit a tanár a tanórán a tanulónak mond, hogy mit követel tőle, milyen stílusban vezeti az órát, mennyire igényes a tanulóval szemben stb. Ezt a stratégiát Zelina (1994) professzor fejlesztette ki Flanders (1970) óraelemzési sémája alapján.

A tanár-tanuló interakciós viszonylatban a tanári óravezetés jellemzését egy kutatómunka keretében tártuk fel. A méréseket az általános iskola 79 ének-zene tanóráján végeztük 24.989 interakciós egység elemzésével. A Flanders-féle megfigyelési kategóriák alapján kidolgozott jellemzőket index formájában fejeztük ki. Ezek a tanár humánusságát, magyarázatának motiváló hatását, kognitív fejlesztő hatását, a tanuló elismerésének minőségét, a tanári tekintély hangsúlyozását, a tanuló elutasításának nevelő értékét, a negatív értékelés megerősítő hatását, a magyarázat racionalitását, a tanári magyarázat oktatási értékét és az oktatás élményszerűségét kifejező indexek.

A ACCEPTATION
A tanuló elismerése

- A1 Egyetértés, pozitív elismerés, buzdítás
- A2 Dicséret, jutalom, a tanulói gondolat elfogadása
- A3 A bizalom kifejezése
- A4 Kellemes formájú felhívás a tevékenységre
- A5 A téma, tananyag élményszerű előadása
- A6 A tanulók önértékelése

QUESTIONS

A kognitív funkciók fejlesztésére irányuló kérdések, feladatok, kezdeményezések

- Q**
- Q1 Munkafolyamatokra irányuló kezdeményezések, utasítások
- Q2 Észlelésre és memorizálásra irányuló kezdeményezések
- Q3 Konvergens gondolkodásra irányuló kezdeményezések
- Q4 Értékelő gondolkodásra irányuló kezdeményezések
- Q5 Divergens, alkotó gondolkodásra irányuló kezdeményezések
- Q6 Személyes jellegű kérdések, megjegyzések

R REJECTION
A tanuló elutasítása

- R1 A tanuló negatív értékelése
- R2 Kijavítás, korrigálás, kritika
- R3 Irónia, szarkazmus, a tanuló kigúnyolása
- R4 A tanuló büntetése, káromlása, megalázása
- R5 A tanári tekintély hangsúlyozása
- R6 A tanulói válaszok, reakciók figyelmen kívül hagyása, az értékelés elmaradása

TALKING

T A tanári beszéd

- T1 Szervezési utasítások, munkainstrukciók
- T2 Utasítások, parancsok, dirigálás
- T3 Magyarázat, előadás
- T4 Ismételt magyarázás, felesleges „beszéd”,
- T5 Kioktatás, moralizálás, „hegyi beszéd”
- T6 Konstatálás, válaszméltás – „visszhang”

A tanóraelemzés metodikáját a tanórák magnó-, illetve videófelvételeinek átírása és a megfigyelési séma szerint interakciós egységekre bontása jelentette. Ezek elemzésével, illetve összehasonlításával határozhatók meg a tanári munka egyes jellemzői, amelyek mérték nélküli indexek formájában fejezhetők ki. Ez a módszer minden tantárgy esetében alkalmazható, és lehetővé teszi a kölcsönös összehasonlításokat is.

A tanóraelemzés eredményei

Az elemzést az általános iskolák 79 zenei nevelés tanóráján végeztük el. Megállapítottuk az egyes kategóriákban a 3 másodperc időtartamú interakciós egységek

számát. Az eredményeket az 1. táblázatban összegeztük. Az interaktív egységek összegén túl feltüntettük az egy tanóra eső átlagértékeket (A.M.), a szórásértékeket (S.D.) és a viszonylagos variabilitást (V%) is. A tanóra átlagos struktúrája csak a tanár óravezetési munkáját tükrözi, nem tartalmazza a tanulók munkáját, az „üres-járatot” és a nem ide tartozó tevékenységek időszakaszait.

1 táblázat: A tanóra-elemzés eredménytáblázata

Kat.	Int. egys.	A.M.	S.D.	V%	Kat.	Int. egys.	A.M.	S.D.	V%
A1	1940	24,56	14,67	60	R1	547	6,92	6,66	96
A2	1413	17,89	16,24	91	R2	355	4,49	4,84	108
A3	524	6,63	6,88	104	R3	72	0,91	1,95	214
A4	2089	26,44	26,16	99	R4	59	0,75	2,11	283
A5	1439	18,22	22,05	121	R5	255	3,23	5,53	171
A6	319	4,04	6,54	162	R6	207	2,62	4,8	183
A	7724	97,77	61,38	63	R	1495	18,92	15,99	84
Q1	1088	13,77	27,84	202	T1	1957	24,77	20,49	83
Q2	2041	25,84	26,35	102	T2	2600	32,91	28,72	87
Q3	349	4,42	6,33	143	T3	3978	50,35	37,78	75
Q4	552	6,99	10,61	152	T4	759	9,61	20,34	212
Q5	921	11,66	16,05	138	T5	122	1,54	0,09	6
Q6	400	5,06	5,41	107	T6	1003	12,70	20,22	159
Q	5351	67,73	61,09	90	T	10419	131,89	86,24	65

Az óraelemzésekből kitűnik, hogy az értékelésbe bekapcsolt ének-zene tanárok a tanóra nagyobb részét (63,1 százalékát) a saját tevékenységükkel töltik ki:

- 21,4%-át a tanulók értelmi nevelésére fordítják – **Q**,
- 41,7%-át magyarázattal, utasításokkal, a tanulók irányításával töltik el – **T**.

Ezzel szemben a tanulókkal közvetlenül kevesebbet foglalkoznak, csak a tanóra 36,9 százalékát fordítják rájuk:

- 30,9%-át fordítják a tanulók elismerésének kifejezésére – **A**,
- 6,0%-át töltik elutasító megnyilvánulásokkal, főleg kritika és korrigálás, esetenként a tanulók negatív értékelése formájában – **R**.

A direktív és kevésbé direktív jellegű pedagógusok összehasonlításánál kiderült, hogy a kevésbé direktív tanárok:

- 10%-kal kevesebbet beszélnek,
- 5–6-szor többet buzdítják a tanulókat, és ismerik el azok munkáját,
- 5–6-szor kevesebb parancsot, utasítást és kritikát alkalmaznak.

Az óravezetési stílust jellemző alapvető indexek

Direktivitásindex – kifejezi a tanár pozitív és negatív megnyilvánulásainak az arányát. Pozitívan értékelhető a tanuló megnyilvánulásának elismerése és a magasabb kognitív funkciók fejlesztésére irányuló törekvése, ellenben negatívan értékelhető a tanuló elutasítása és a tanár felesleges beszéde.

$$I_d = \frac{A + Q}{R + T}$$

Motivációs index – jellemzi a tanuló elismerésére illetve elutasítására irányuló megnyilvánulások jellegét. A tanuló nézeteinek és hozzáállásának elismerése motiváló hatása van, ellenben a kritika, kigúnyolás vagy büntetés ellenkező hatást vált ki.

$$I_m = \frac{A}{R}$$

Kognitív funkció-fejlesztési index – kifejezi a magasabb vagy alacsonyabb értékű kognitív funkciók fejlesztési arányát. A magasabb értékűek közé számítjuk az értékelő, alkotó gondolkodást, az alacsonyabb értékűekhez az észlelést, memorizálást, a konvergens gondolkodást.

$$I_k = \frac{Q_4 + Q_5}{Q_2 + Q_3}$$

Az óravezetési stílus kiegészítő jellemzői

Az elemzési kritériumok más szemszögből történő megfogalmazásával további összefüggésekre mutattunk rá, amelyek a tanuló elismerésének, elutasításának, vagy a tanári „beszédnek” a minőségére utalnak.

Abból indultunk ki, hogy a tanuló magasabb elismerési formájának nagyobb a nevelőértéke, mint pl. az egyetértés száraz kifejezésének. Ehhez hasonlóan a tanuló elutasítása építőkritika formájában hatásosabb, mint a kinevetése vagy megalázása. A tanári beszédben is megkülönböztethetünk funkciós összetevőket és felesleges „üres” beszédet, fecsegést. Ilyen szemszögből nézve összeállítottuk a tanóra vezetésének további jellemzőit is.

Az elismerés minőségi indexe – kifejezi a tanuló elismerése minőségileg magasabb formájának megnyilvánulását, főleg a munkára való felhívás kellemesebb formájában, a tanulók önértékelésre való felhívásával, illetve a tananyag élményszerű magyarázatával.

$$A_i = \frac{A_4 + A_5 + A_6}{A_1 + A_2 + A_3}$$

Tanári tekintélynyilvánítás indexe – jellemzi a tanár tekintélyt erőltető kijelentéseinek arányát a tanulók önértékelésével szemben.

$$R_a = \frac{R_5}{A_6}$$

A tanári elutasítás nevelő hatásának indexe – jellemzi az egészséges kritika megnyilvánulását a tanuló megalázásával szemben.

$$R_v = \frac{R_1 + R_2}{R_4 + R_5}$$

A negatív értékelés rögzítő erejének indexe – a tanuló negatív értékelését, kritikáját követő korrekciók lehetővé teszik a helyes ismeretek rögzítését, míg az értékelés hiánya ezt nem teszi lehetővé.

$$R_f = \frac{R_1 + R_2}{R_6}$$

A magyarázat racionalitásának indexe – jellemzi a magyarázat terjedelme és az indokolatlan, felesleges „beszéd” közötti arányt.

$$T_r = \frac{T_3}{T_4}$$

A tanári beszéd értékének indexe – kifejezi, hogy az instrukciók, utasítások, a tananyag elmagyarázására fordított idő értékeesebb, mint az üres beszédé, a „hegyi beszédé”, a konstatálásoké, a válaszméltléseké stb.

$$T_h = \frac{T_1 + T_2 + T_3}{T_4 + T_5 + T_6}$$

A magyarázat képzési értékének indexe – mutatja az instrukciók, utasítások és parancsok szükségességét ahhoz, hogy a tanuló elsajátítsa a tananyagot.

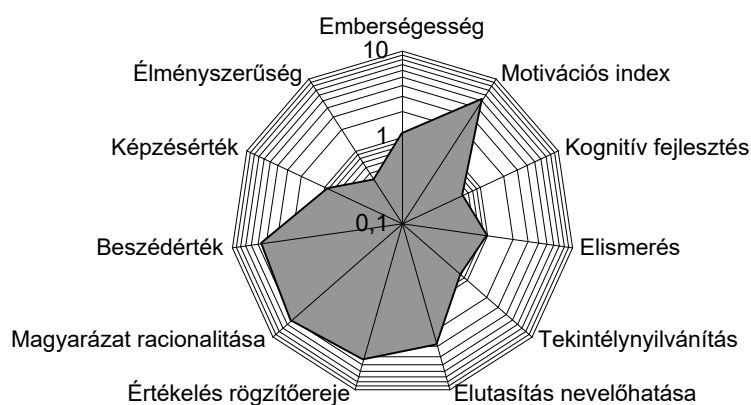
$$T_v = \frac{T_3}{T_1 + T_2}$$

A magyarázat élményszerűségének indexe – kifejezi a tananyag érdekes, élményszerű előadását az általános magyarázattal szemben. Az élményszerű magyarázat nagyobb hatékonyságú.

$$T_z = \frac{A_5}{T_3}$$

A tanár óravezetési stílusát jellemző indexek

A tanár óravezetési stílusa a már említett indexek segítségével értékelhető, illetve hasonlítható össze. Az 1. ábrán látható hálódigrammon az egynél nagyobb értékek a pozitív megnyilvánulás túlsúlyát jelzik.

1 ábra: A tanári óravezetési stílus hálódigramja

A tanárok mérsékelt humánus, emberséges magatartására utal a *direktivitás-index* 1,1 értéke. Az 5,2 *motivációs index* az óravezetés erőteljes motivációs hatására utal. A 0,6 *kognitív fejlesztési index* utal az ének-zene órák azon jellegzetességére, hogy a magasabb kognitív funkciók fejlesztéséhez nemigen járulnak hozzá. Az *elismerés minőségi indexe* (1,0) kiegyenlített arányt mutat. A tanárok *tekintélynyilvánítása* is elfogadható értéken mozog (0,8). Elszomorító, hogy az ének-zene oktatása az *élményszerűségi index* (0,4) alapján nem értékelhető eléggé élményszerűnek. A többi indexek magas értékeken mozognak, és egyértelműen az óravezetési stílus pozitívumaiként értékelhetők.

Ajánlások

Minden pedagógusnak ismernie kellene a saját óravezetési stílusát. Ezt elérheti úgy is, hogy a tanóráját saját maga fogja elemezni, vagy ehhez felkéri más szakemberek segítségét. Ezek után el kellene határozni magát, hogy melyik évfolyamban, milyen tanulóknál, milyen tananyag esetében, a tanóra melyik szakaszában milyen óravezetési stílust fog alkalmazni. Alkotó-eklektikus stílusra gondolunk, ami függ a körülmények alapos feltárásától, a tananyagtól, a környezettől. Ebből a szemszögből nézve kellene megválasztania azt a stílust, interakciós formát, ami a legjobb eredményekhez vezet el. Az ismertetett módszer felhasználási lehetőségeit a következőkben látjuk:

- a saját óravezetési stílus meghatározása (önértékelés),
- a tanárjelöltek értékelése és jellemzése a pedagógiai gyakorlatokon,
- tanárok kölcsönös összehasonlítása (tantárgyak szerint, iskolák között stb.),
- stílusgyakorlatok kidolgozása továbbképzés keretében,
- óravezetés jellemzése iskolatípusok, pedagógiai programok szerint stb.

Irodalom

- BLOOM, B.S. (1974). *Taxonomy of Educational Objectives*. Handbook 1. Cognitive Domain. New York : McKay 1974.
- BOHONYOVÁ, M. (1996). Rozvíjanie kognitívnych funkcií v štandardných a alternatívnych formách výučby hudobnej výchovy. In: *Zborník Pedagogickej fakulty*. Nitra : PF UKF 1996, s. 91-107. ISBN 80-8050-102-5.
- BOHONYOVÁ, M. (1998). Motivácia v štandardných a alternatívnych formách výučby hudobnej výchovy. In.: Zelina, M. a kol. (edit.), *Humanizácia výchovy*. Zborník príspevkov z výskumnej úlohy. Bratislava : PdF UK, 1998. s. 33-49. ISBN 80-88868-38-6.
- FLANDERS, N. (1970). *Analysing teacher behaviour*. New York : Reading, Addison-Wesley, 1970.
- PIAGET, J. (1974). *Theorien und Methoden der Modernen Erziehung*. Frankfurt : 1974.
- ZELINA, M. (1994). *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava : Iris, 1994. ISBN 80-967013-4-7